
ETT INTERSEKTIONELLT PERSPEKTIV PÅ JÄMSTÄLLD REGIONAL TILLVÄXT

FRÅN TEORI TILL PRAKTIK- EN VÄGLEDNING

1(13)

ETT INTERSEKTIONELLT PERSPEKTIV PÅ JÄMSTÄLLD REGIONAL TILLVÄXT

Innehållsförteckning

Introduktion	3
Del 1: Intersektionalitet, en teoretisk bakgrund	4
Motsättningar inom intersektionell teori	5
Del 2: Ett intersektionellt perspektiv på jämställd regional tillväxt	7
1. Samverkande kategorier	8
2. Fler-nivå analys	9
3. Makt	9
4. Reflexivitet	10
Del 3: Exempel inom de fyra särskilt betydelsefulla områdena för att nå en jämställd regional tillväxt	11
Systematiskt ledningsarbete	11
Kartläggning och synliggörande	11
Främja kvinnors företagande	12
Jämställdhetsintegrering av ERUF	12
Del 4: Referenser	13

Introduktion

Intersektionalitet är ett begrepp, en teori och metod som kommer från aktivistiska rörelser och akademien och som nu tar steget in i praktiskt jämställdhetsarbete. Från att ha utgått från kön som främsta analyskategori vid jämställdhetsdiskussioner och arbete breddas nu bilden till att inkludera etnicitet, klass, ålder, socioekonomisk bakgrund, sexualitet, funktionalitet etc. Makt och normer lyfts också tydligare fram som en central del av hur ojämställdhet verkar och påverkar människors liv.

Inom uppdraget att främja jämställd regional tillväxt har Tillväxtverket valt att särskilt premiera de regioner som använder ett intersektionellt perspektiv på jämställdhet. Inom tillväxtarbete är det här vägvalet banbrytande. Att använda ett intersektionellt perspektiv på jämställdhet innebär att regionerna har möjlighet att nå grupper som tidigare inte lika tydligt fått rum i tillväxtarbetet. Men ett intersektionellt perspektiv innebär också en stor utmaning i att utveckla, delvis, nya arbetssätt i jämställdhetsarbetet. Att arbeta med intersektionalitet kräver ett stort gehör för hur behov och möjligheter ser ut för olika grupper i samhället. För att kunna utveckla ett sådant gehör krävs teoretisk kunskap om vad intersektionalitet innebär samt praktiska idéer på hur ett intersektionellt perspektiv kan operationaliseras i arbetet med jämställd regional tillväxt. Den här rapporten är tänkt att vara en sådan vägledning.

I den första delen presenteras en kort genomgång om hur intersektionalitet utvecklats som begrepp inom akademien och vad ett intersektionellt perspektiv bidragit med i relation till tidigare forskning. I den andra delen sätts den teoretiska bakgrunden i perspektiv till praktiskt tillväxtarbete.

Del 1: Intersektionalitet, en teoretisk bakgrund

Användandet av intersektionalitet som teori och metod inom akademien fick genomslag under 1980-talet i USA bland svarta, kvinnliga akademiker framförallt inom fältet Critical legal studies. Kimberley Crenshaws artiklar *Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics* (1989) och *Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of colour* (1994) anses ha introducerat och definierat begreppet intersektionalitet för en bredare publik. Crenshaw argumenterar i artiklarna för att diskriminering mot svarta kvinnor osynliggörs i det amerikanska rättssystemet eftersom kvinnors rättigheter endast gäller vita kvinnor och svartas rättigheter endast gäller svarta män. Crenshaw använder ett exempel från rättsfallet *DeGraffenreid vs. General Motors*. Fallet gäller en stämning från en grupp svarta kvinnor mot sin arbetsgivare General Motors eftersom de menade att företaget systematiskt avskedade svarta kvinnor före andra arbetare. Domstolen dömde till General Motors fördel med förklaringen att eftersom svarta män inte sparkats kunde det inte förekomma någon rasdiskriminering, och eftersom vita kvinnor inte heller sparkats kunde det inte förekomma någon sexism¹. Crenshaw använde exemplet för att belysa att diskriminering mot svarta kvinnor sker i skärningspunkten mellan rasism och sexism vilket skapar en unik utsatthet som osynliggörs i ett system där diskrimineringsgrunder inte ses som samverkande.

Den kunskapsgrund som intersektionalitet uppstod från är alltså skärningspunkten mellan ras och genus i USA, men som Catherine MacKinnon beskriver; svarta kvinnor var utgångspunkten för intersektionalitet men det är tvetydigheten i deras situation snarare än deras identitet som är kärnan i intersektionalitet (MacKinnon 2013, s. 1020). Med detta betonar MacKinnon att det är den unika utsatthet som möter individer och grupper som tillhör mer än en marginaliserad grupp som intersektionell teori belyser, snarare än en specifik grupps utsatthet.

Den utmärkande skillnaden mellan ett intersektionellt perspektiv och en genusanalys är alltså inte bara att analyskategorin vidgas från kön/genus och sexism till att inkludera fler kategorier och strukturer, utan att samverkan mellan olika maktordningar är centralt. Intersektionell metod och teori används idag inom flera olika forskningsfält som ligger i nära anknytning och ofta överlappar med genusforskning; postkoloniala studier, queer teori

¹ Läs mer om fallet här: <http://womenshistorynetwork.org/blog/?tag=degraffenreid-v-general-motors>

och critical race studies till exempel. I princip alla forskningsfält som berör hur komplexa faktorer och processer formar människors liv, och hur detta kopplas till makt, kan använda sig av intersektionell teori.

Intersektionalitet

Kategori	Norm	Missgynnad grupp	Struktur
Kön/genus	Mansnorm	Icke-man	Sexism
Ras	Vithetsnorm	Icke-vit	Rasism
Klass	Medelklassnorm	Arbetsklass, prekariat	Klassförtryck
Sexualitet	Heteronorm	Homo, bi, queer	Heterosexism
Etnicitet	Etnisk majoritet	Etnisk minoritet	Etnotism
Funktion	Funkisnorm	Funkisperson	Ableism
Könsidentitet	Cisnorm	Transperson	Cissexism
Etc.	Etc.	Etc.	Etc.

Motsättningar inom intersektionell teori

Bland genusvetare finns det (som inom alla frågor) motsättningar om hur intersektionell teori ska användas och vad det bidrar med. För en djupare genomgång om de huvudsakliga motsättningarna kan Rita Kaur Dhamoons artikel *Considerations on Mainstreaming Intersectionality* (2011), eller i en svensk kontext Nina Lykkes *Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen* rekommenderas. Nedan lyfts en central motsättning fram som också ger en inblick i hur en intersektionell analys kan användas för att synliggöra diskriminering mot individer å ena sidan, och maktstrukturer å andra sidan. Genusvetenskaplig forskning, liksom feministiska rörelser, har en tvetydig inställning till identitet. Lite förenklat kan man säga att motsättningen handlar om hur man besvarar frågan:

Finns det ett utanförskap som alla kvinnor möter?

De som svarar ja på frågan anser att alla kvinnor på grund av sin position som kvinnor möter ett förtryck på grund av sitt kön. De som svarar nej menar att det finns stora skillnader inom gruppen kvinnor, och män, som betyder

att olika kvinnor möter helt olika typer av förtryck. Motsättningen mellan de två sidorna belyser problemet med en kollektivistisk slagkraft å ena sidan, och respekten för individuella skillnader å den andra sidan (Lykke, s. 51). För att nyansera, och till viss del komma runt motsättningen gör många genusvetare skillnad på strukturellt och individbaserat förtryck. Ett strukturellt förtryck kan ses som riktad mot en grupp, som t.ex. kvinnor eller utlandsfödda kvinnor, men individerna i den gruppen kan uppleva förtryck olika. Ur ett individperspektiv är det viktigt att betona att upplevelsen av förtryck kan ändras över en livstid och i olika delar av livet. T.ex. kan en nyanländ kvinna i Sverige på arbetsplatsen uppleva mer förtryck i relation till sin etnicitet, medan hon i hemmet kan uppleva mer förtryck i relation till sitt kön.

En av de stora fördelarna med intersektionell forskning är att den skapat ett rum i akademien för att lyfta fram röster och erfarenheter från grupper som tidigare inte fått utrymme i samhället och alltså inte varit med och satt agendan för vilken typ av forskning som bedrivs. Att olika individer från dessa grupper ges utrymme betyder att grupper som tidigare beskrivits som homogena diversifieras och får historier som speglar den mängd av individuella perspektiv som de rymmer.

"Det skamsna etceterat"

När man ger exempel på vilka sociala faktorer som adresseras i en intersektionell analys avslutar man ofta med ett "etc.", alltså *kön, etnicitet, ålder etc.* Detta etc. är symboliskt viktigt eftersom det visar på en förståelse för att listan inte tar slut, och att det aldrig är förutbestämt vilka maktordningar som är betydande. Den kända genusvetaren Judith Butler kallar detta för feminismens "skamsna etc." (Butler 1999, s. 196) och menar att det visar på omöjligheten att göra en inkluderande analys. Andra menar att detta "etc." kan symbolisera en ödmjukhet och medvetenhet om att det aldrig går att inkludera alla – men att man är medveten om det.

Del 2: Ett intersektionellt perspektiv på jämställd regional tillväxt

Det övergripande målet med svensk jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Inom det regionala tillväxtområdet utvecklas målet till att kvinnor och män ska ha samma förutsättningar att nå inflytande i det regionala tillväxtarbetet och få tillgång till regionala tillväxtresurser. Jämställdhet beskrivs av regeringen som en förutsättning för hållbar regional utveckling t.ex. då det bidrar till att resurser utnyttjas bättre, innovationsförmågan stärks och regionens attraktivitet ökar.

Liksom inom andra jämställdhetsområden börjar fler och fler aktörer i Sverige diskutera, adressera och synliggöra den kunskap om intersektionalitet som kommit från civilsamhället och akademien till praktiskt jämställdhetsarbete. Detta betyder, i praktiken, att fler analyskategorier än kön och genus används, fler maktordningar är könsmaktsordningen inkluderas och att ett normkritiskt perspektiv betonas. Divisen för ett intersektionellt perspektiv på jämställdhet har blivit "Alltid kön. Aldrig bara kön".² Att intersektionalitet är ett perspektiv som får mer och mer uppmärksamhet inom praktiskt jämställdhetsarbete innebär att vi nu bygger upp och utformar arbetssätt, metoder och aktiviteter inom området. Det finns inte många exempel att vägleda sig av – även om det är under uppbyggnad. I en internationell kontext kan *The Institute for Intersectional Research and Policy* rekommenderas, de har t.ex. tagit fram metodpraktikan *Intersectionality 101* som finns att tillgå på webben (se länk i referenslistan). I Sverige utvecklar jamstall.nu sin kunskapsbank om intersektionalitet, en text som kan rekommenderas är *Jämställdhetsintegrering med ett intersektionellt perspektiv*.

Nedan lyfts fyra principer som alla är viktiga att ta i beaktande i ett praktiskt intersektionellt arbete fram. De sätts i perspektiv till området jämställd

² Intersektionalitet som det teoriserar inom akademien förutsätter inte att kön nödvändigtvis är en av de analyskategorier som används – som nämns ovan är poängen att inte i förväg bestämma vilken som är den viktigaste motsättningen i en given kontext. När ett intersektionellt perspektiv "adderas" till jämställdhet är det dock just med syftet att fördjupa genusanalysen och därför finns kön "alltid" med. Det är dock viktigt att komma ihåg att det alltså finns en skillnad mellan att arbeta intersektionellt och att arbeta med ett intersektionellt perspektiv på jämställdhet.

regional tillväxt och exemplifieras genom aktiviteter inom de fyra särskilt betydelsefulla områdena för jämställd regional tillväxt.

1. Samverkande kategorier

Ett intersektionellt perspektiv förutsätter att man från att problembilden beskrivs till att aktiviteter utformas och till slut utvärderas utgår från att sociala faktorer, på individ och strukturnivå, samverkar och påverkar varandra. Genom att samverka skapar dessa strukturer unika normer, föreställningar och värderingar som innebär att människor har olika möjligheter och villkor att nå inflytande i det regionala tillväxtarbetet och få tillgång till regionala tillväxtresurser. Ett intersektionellt perspektiv lyfter fram hur kön transformeras när det samverkar med exempelvis funktionsförmåga, klass, etnicitet etc.

I den teoretiska bakgrunden betonades det att det är just det unika utanförskapet som möter olika minoritetsgrupper som är kärnan i ett intersektionellt perspektiv. Samtidigt är det svårt att synliggöra och förändra situationen för en viss grupp utan att förstå det strukturella utanförskap som de historiskt mött och idag möter. Därför är kunskap om olika grupper en förutsättning för att ett intersektionellt arbete ska fungera i praktiken. De olika sociala faktorer som utgör marginaliserade positioner i samhället bör ses som unika kunskapsområden.

Generellt har vi ganska bra kunskap om förtryck som grundar sig i kön, genus, ålder och utländsk bakgrund, medan förtryck som möter transpersoner (könsidentitet) och personer med funktionsvariationer, speciellt psykologiska funktionsvariationer, ofta glöms bort. Socioekonomisk bakgrund, eller klass adresseras mer sällan i en svensk kontext jämfört med internationellt. I Sverige är det heller inte vanligt att särskilja de förtryck som möter icke-vita personer på grund av etnicitet eller hudfärg, vilket är vanligare i USA och Storbritannien.

”Den intersektionella upplevelsen är större än summan av rasism och sexism”

Att kategorier samverkar betyder inte att de ska ses som additiva, då förlorar man maktperspektivet och osynliggör att individer inom två grupper kanske inte möter samma förtryck. Kimberley Crenshaw sa ”den intersektionella upplevelsen är större än summan av rasism och sexism” (Crenshaw 1989).

När en intersektionell analys görs är det viktigt att komma ihåg att man inte "bara" synliggör och adresserar t.ex. kön, ålder och etnicitet utan att maktperspektivet liksom möjligheten att andra sociala faktorer påverkar utfallet finns med. I praktiken måste man ofta välja vilka sociala kategorier som ska inkluderas inom en aktivitet; tid och resurser innebär att inte "alla" kategorier kan adresseras och man väljer kanske att fokusera på t.ex. kön och ålder. Det är dock viktigt att bära med sig att andra faktorer ändå påverkar grupperns möjligheter och att inte bli "blind" för vissa faktorer.

Vissa kategorier är svårare att arbeta med än andra, dels för att de är svårare att mäta och för att kunskapen om dem är mindre etablerad i samhället. Här får man vara innovativ och hitta nya vägar; t.ex. kan man samla kunskap genom fokusgrupper med målgruppen.

2. Fler-nivå analys

Ett intersektionellt perspektiv på jämställdhetsarbete betonar nödvändigheten av att adressera ojämställdhet på olika nivåer; alltså både på individnivå och strukturnivå, eftersom både maktstrukturer och diskriminering påverkar människors villkor och möjligheter. I en organisation kan detta innebära att man utbildar både ledning och personal i intersektionalitet och jämställdhet. Från ett utvärderingsperspektiv kan det innebära att man i utvärderingen både betonar de kortsiktiga individuella effekterna och de långsiktiga strukturella effekterna av ett projekt.

3. Makt

Makt är ett centralt begrepp i en intersektionell analys. Effekten av hur kategorier som kön, ålder, etnicitet och funktionsförmåga samverkar är att individer ur en eller flera av dessa grupper får olika makt att forma sina egna liv. Makt kan t.ex. komma till uttryck genom vilka möjligheter man har att komma till tals i offentliga rum, utnyttja samhällsfunktioner såsom arbetslöshetsinsatser eller det företagsfrämjande systemet.

Makt är nära kopplat till normer. En norm kan liknas vid en regel, synlig eller osynlig, som bestämmer vad eller vem som uppfattas som normalt. Det normala skapas genom att sättas i kontrast till "det andra", det som inte är normalt. Att förstås som normal i vårt samhälle handlar om att ha ett större handlingsutrymme än andra att forma samhället och sitt eget liv, alltså att ha mer tillgång till makt. När man arbetar normkritisk ifrågasätter man hur oskrivna regler fungerar och vad man kan göra för att förändra vad vi uppfattar som normalt till att inkludera fler människor och olika livsval. Det

är också viktigt att betona att makt kan upplevas olika – bara för att man tillhör en grupp som har en ojämlig ställning i samhället betyder det inte att man uppfattar sig som maktlös.

I praktiken är ett av de viktigaste tillfällena då man bör tänka normkritiskt när man formulerar en problembeskrivning. Här är det vanligt att en grupp beskrivs som "bärare av ett problem", t.ex. har ojämsliddhet länge beskrivits som ett problem för kvinnor och tillgänglighet som ett problem för människor med funktionsvariationer. Ur ett normkritiskt perspektiv är det ett problem för *hela* samhället om vissa människors potential inte utnyttjas och ett demokratiskt problem om alla inte har samma villkor och möjligheter. I tillväxtarbetet blir detta extra tydligt då samhällets tillväxt hämmas om vissa gruppers innovationspotential inte utnyttjas.

4. Reflexivitet

Reflexivitet innebär att ett intersektionellt perspektiv också ställer krav på den som utformar, implementerar eller utvärderar jämställdhetsarbete att reflektera över hur man själv bidrar till att befästa strukturer. Det innebär att ifrågasätta på vilket sätt man själv är benägen att se vissa ojämligheter framför andra; är man själv vit kan det t.ex. vara svårt att se förbi vithetsnormen. Har man aldrig kommit i kontakt med någon transperson kan det likväl vara svårt att förstå vilket utanförskap den gruppen möter.

Den första nyckeln till att kunna reflektera är kunskap, alltså att lära sig om vilket utanförskap olika grupper möter och att lära sig att använda ett normkritiskt tankesätt. Den andra nyckeln är att ha en diversifierad arbetsplats eller ett brett kontaktnät så att man kan fråga representanter från en grupp om råd och inkludera dem till att vara med och utforma problembeskrivningar, aktiviteter etc. Saknar man detta på arbetsplatsen kan man använda en referensgrupp. Den tredje nyckeln är att ha tid och ett rum att reflektera över dessa frågor på sin arbetsplats med kollegor. Detta säkras med fördel genom att avsätta tid för löpande uppföljningar.

Del 3: Exempel inom de fyra särskilt betydelsefulla områdena för att nå en jämställd regional tillväxt

Nedan följer några exempel vad man bör tänka på utifrån de fyra särskilt betydelsefulla områden som finns i den Nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020.

Systematiskt ledningsarbete

- När man väljer att utbilda den egna organisationen är det viktigt att detta görs på flera nivåer i organisationen.
- Utbildningen kan med fördel innehålla en del där kunskap om de förtryck som olika grupper möter, t.ex. kan nyanlända kvinnor och män, icke-vita kvinnor och män och/eller transpersoners perspektiv lyftas fram. Utbildningen bör även problematisera hur "normen" upprätthålls inom dessa strukturer.
- Inom denna prioritering finns det en möjlighet att diskutera det *varför* som många menar saknats inom jämställdhetsarbetet generellt och jämställd regional tillväxt specifikt (se Feminism som byråkrati). Kritiken handlar om att allt för mycket fokus legat på "huret" men att visioner och det långsiktiga tänket saknats. Från ett intersektionellt perspektiv är detta viktigt eftersom man då kan ringa in just vilka långsiktiga strukturella förändringar som krävs för att öka jämställdhet.

Kartläggning och synliggörande

- När man arbetar med att synliggöra ojämlikhet och ojämställdhet är det speciellt viktigt att tänka normkritiskt. Tänk t.ex. på vilken grupp som beskrivs som "bärare av ett problem"; ibland kan det vara relevant att synliggöra både vilka utlandsfödda svenskar som är företagare och vilka svenskfödda svenskar som är det.
- Kom ihåg att inkludera en maktanalys och att undvika att synliggöra olika sociala faktorer utan att adressera hur de samverkar.
- Skapa rum för olika grupper genom att lyfta fram exempel på normbrytande företagare och låt dem vara med och påverka hur aktiviteter utformas. Men kom ihåg att alla inte upplever sitt utanförskap på samma sätt. Låt grupper och individer själva beskriva sin situation.

Främja kvinnors företagande

- Fundera över vilken möjlighet olika grupper har att få tillgång till det företagsfrämjande systemet utifrån er kunskap om målgruppen (vet ni inte, fråga målgruppen).
- Vilka definitioner av innovation och tillväxt använder och sprider er region? Från ett intersektionellt perspektiv är det viktigt att bredda innovationsbegreppet till att inkludera fler personer och sektorer. Många kvinnor är t.ex. verksamma som innovatörer inom civilsamhället. För bra exempel se Malin Lindbergs forskning, och t.ex. Örebro, Dalarna och Uppsalas strategier för smart specialisering.
- Inkludera olika företagare från olika branscher i framtagandet av både problembeskrivning och aktiviteter. Lyssna in deras behov.

Jämställdhetsintegrering av ERUF

- Utbilda partnerskapet som bedömer projekten i normkritik och ett intersektionellt perspektiv. Lyft gärna fram röster från olika grupper av företagare under utbildningen som själva får berätta om sina erfarenheter. Just när projektansökningar bedöms är det lätt att falla tillbaka på "säkra kort" som oftast innebär att aktörer som redan premieras i tillväxtarbetet behåller mycket av makten i systemet.
- Se över de bedömningskriterier som används när projektansökningar utvärderas; vilken definition använder man av jämställdhet, premierar den att ett intersektionellt perspektiv används i projektet?
- Glöm inte bort *varför*, det är lätt att jämställdhetsintegrering blir ett medel utan mål. Varför ska ERUF jämställdhet integreras? Vilken kunskap behöver partnerskapet och vad kommer kunskapen leda till? Formulera en innovationslogik!

Del 4: Referenser

Butler, J. (1999) *Gender Trouble, Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge. (Original work published 1990)

Crenshaw, K. (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. In J. James and T.D Sharpley-Whiting (Ed). *The Black Feminist Reader*. Oxford: Blackwell Publishing

Dhamoon, R. (2011) Considerations on Mainstreaming Intersectionality, *Political research Quarterly*. 64(1), 230-243.

Hankivskyp, O. (2014). Intersectionality 101.
https://www.sfu.ca/iirp/documents/resources/101_Final.pdf

Jämställdhetsintegrering med intersektionellt perspektiv, jamsall.nu,
<http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/10/J%C3%A4mst%C3%A4lldhetsintegrering-med-intersektionellt-perspektiv-pdf1.pdf>

Lewis, G. (2013). Unsafe Travel: Experiencing Intersectionality and Feminist Displacements. *Signs*. 38 (4), 869-892.

Lykke, N. (2003). Interseksjonalitet – ett användbart begrepp för genusforskning. <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/02/Interseksjonalitet-Nina-Lykke.pdf>

MacKinnon, C. (2013). Intersectionality as Method: A Note. *Signs*. 38 (4), 1019-1030.

McCall, L. (2005). The Complexity of Intersectionality. *Signs*. 30 (3), 1771-1800.